

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ: лінгвістика і лінгводидактика

Випуск V

Київ – Черкаси – 2020

УДК811.161.2
ББК81.411.1

Мовна особистість: лінгвістика і лінгводидактика [Текст] / МОН України, Київський націон. лінгвістичний ун-т, Черкаський націон. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Київ-Черкаси : вид-во ФОП Гордієнко Є.І., 2020. – 402 с.

ISBN 978-966-493-740-2

У збірнику представлено статті за матеріалами доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми мовної особистості: лінгвістика і лінгводидактика», яка відбулась 26 – 27 листопада 2020 року у Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького. До збірника увійшли наукові публікації з проблем мовознавства, літературознавства та методики викладання мови. Статті орієнтовані на широке коло читачів, яких цікавлять проблеми мовної комунікації, мовної свідомості і мовного впливу, формування мовної особистості.

Для широкого кола філологів – науковців, викладачів і науково обдарованої молоді.

Наукова редакція:

В.П. Мусієнко, доктор філологічних наук, професор (головний редактор);
Т.В. Клеофастова, доктор філологічних наук, професор;
Т.В. Радієвська, доктор філологічних наук, професор;
О.В. Палатовська, доктор філологічних наук, доцент;
М.П. Василенко, кандидат педагогічних наук, доцент;
Л.В. Корнюченко, кандидат філологічних наук, доцент;
О.І. Кретьова, кандидат філологічних наук, доцент;
Л.М. Кулешова, кандидат філологічних наук, доцент;
Л.О. Паніс, кандидат філологічних наук, доцент;
Г.М. Потапова, кандидат філологічних наук, доцент.

Відповідальні за випуск: Л.В. Корнюченко, М.П. Василенко

Рецензенти:

Шитик Л.В., доктор філологічних наук, професор
Шульгіна В.І., доктор філологічних наук, професор

Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (протокол № 3 від 22.12. 2020 року).

За зміст публікацій відповідальність несуть автори.

Засновники – Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького,
Київський національний лінгвістичний університет

© Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2020
© Київський національний лінгвістичний університет, 2020
© Автори статей, 2020

Передмова

У цьому збірнику представлено статті за матеріалами доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми мовної особистості: лінгвістика і лінгводидактика», яка відбулась 26 – 27 листопада 2020 року у Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького. Статті відповідають напрямкам конференції і згруповані за розділами: Мовознавство і літературознавство, Методика викладання мови, Молоді голоси науки. Проблеми мовної особистості формують осердя антропоцентричної парадигми, яка визначає обличчя сучасної філологічної науки. Феномен мовної особистості є важливим чинником навчального процесу, соціальної, психологічної, культурної і міжкультурної взаємодії людей, що спричиняє формування низки прагматично орієнтованих методик, які широко затребувані спільнотами. Наука, передусім філологія, педагогіка, психологія, повинна дати відповіді на виклики часу, у який людина постає як суб'єкт інформаційної епохи у глобалізованому світі.

Автори публікацій розглядають теоретичні питання мовної особистості, аспекти мовної картини світу українців, англіїців, білорусів, росіян, японців, корейців, китайців, узбеків у контексті міжмовної комунікації, прояви авторського початку у різних літературних течіях, досліджують роль мовних одиниць у формуванні авторської стилістики тексту, організації дискурсу в ідіолектах письменників та науковців. У статтях аналізуються мовні явища у контексті їх засвоєння при вивченні мови як іноземної, пропонуються методи формування вторинної мовної особистості та дидактичні матеріали для вивчення російської і української мов як іноземних.

Дослідницьке поле презентує різні наукові парадигми. Тематика статей актуальна. У статтях представлено розвідки на рівні мовних одиниць, коментів, текстів, інтертексту і дискурсу. Проаналізовано науковий, художній, розмовний, електронний дискурси. Роботи виконані на матеріалі української, російської, англійської, китайської, японської, казахської мов.

Статті орієнтовані на широке коло читачів, яких цікавлять проблеми мовної комунікації, мовної свідомості і мовного впливу, формування мовної особистості.

Редкація

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
До ювілею професора В.П. Мусісика	8
МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО	
<i>Мусісик В. П.</i> Лінгвокультурологія: теоретичні підстави і можливості.....	12
<i>Радієвська Т. В.</i> Мовна особистість і «фактор дискурсу».....	16
<i>Жаботинская С. А.</i> Лінгвокогнітивні техніки мовної особистості: граматичні конструкції в цитатах В.С. Черномырдіна.....	21
<i>Бакиров П.У.</i> План содержания пословиц народов мира с концептами «ВОСПИТАНИЕ» и «СЕМЬЯ».....	34
<i>Авезов С.С.</i> «Шахнаме» – энциклопедия иранской мысли.....	38
<i>Агламов Т.Х., Ходиева О. Ш.</i> История создания авторской лексикографии.....	44
<i>Авезов С.С.</i> Сленговые слова в лексике Интернет-пользователей.....	48
<i>Барабанникова О. Ю.</i> Симптомы свертывания метадIALOGA при переходе к монологической форме речи.....	52
<i>Баркович А. А.</i> Субъектная специфика интернет-коммуникации.....	56
<i>Барменкова О. П.</i> Разговорная и просторечная лексика в творчестве В. Шукшина на примере его рассказов: «Сельские жители», «Земляки» и «И разыгрались же кони в поле».....	60
<i>Bobchynets L. I.</i> Lexico-semantic and structural peculiarities of nominations of addictions in English and Spanish.....	63
<i>Богданова І. В.</i> Мовна особистість героя-оповідача в романі Ф. Бегбедера «99 франків».....	66
<i>Богова М. Г.</i> Язык вражды: протестные новообразования.....	73
<i>Болтаева М. Ш., Болтаева М.А.</i> Роль русского языка в обогащении лексики узбекского языка.....	77
<i>Бондар М. В.</i> Мовна особистість: перекладач турецьких художніх текстів.....	82
<i>Бондарь М. В., Чжан Ц.</i> Лексико-тематические группы слов коронавирусного новояза.....	87
<i>Величенко В.Ф.</i> Етнокультурний аспект мовної особистості.....	92
<i>Гангичко В.В.</i> Термінологічна лексика за часів COVID-19: номінативний аспект.....	95
<i>Гейре Д. А., Кордун Т. Г.</i> Мовна особистість як носій національно-культурного простору.....	99
<i>Гладко М. А.</i> Дискурсообразующие модусы познавательного телепространства.....	103
<i>Гудина В. А.</i> Семантическое наполнение концепта «счастье» в западной и восточной культурах.....	108
<i>Денисюк В. В.</i> Щоденникові записи як джерело поповнення алексикоміній в українській мові.....	111
<i>Джураева З.Р.</i> Пословицы и поговорки русского языка с фитонимом-дендронимом.....	115
<i>Ерамейчик Т. В.</i> Метафорические проекции в дискурсе спорта.....	119
<i>Завальська Л. В.</i> Комунікативна тактика демонстрації інтелекту в українському політичному дискурсі.....	122
<i>Иванова Л. П.</i> Когнитивный уровень языковой личности А.С. Пушкина. Неожиданный аспект (лингвонималогический подход).....	125
<i>Кабулова Л.Т., Турдымуратова У.М.</i> Концепт «семья» в каракалпакской языковой картине мира.....	129
<i>Клефастова Т.В., Жунжуи Цзо</i> Особенности изображения «героя времени» в современной российской и китайской прозе.....	133

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

<i>Бабаяева Л. Р.</i> Теоретические основы изучения метода кейс-технологий в современной теории литературы.....	267
<i>Болорова Н. Х.</i> Русская языковая личность и задачи ее изучения.....	272
<i>Ботвиннова К. В.</i> Преподаватель-блогер (на примере использования аккаунта в сети Instagram).....	276
<i>Василенко М.П., Салава Н. В.</i> Формирование орфоэпических навыков у учащихся 5-х классов в программах и учебниках по русскому языку.....	281
<i>Доброштан Т. В.</i> Русский язык делового общения на начальном и продвинутом этапе обучения иностранных студентов: лексико-грамматический практикум.....	288
<i>Іванова Н. П., Костюк Т. П.</i> Курсовий проєкт як елемент освітнього процесу у підготовці майбутніх філологів.....	292
<i>Кажисалиева Г. А., Кажисалиева Гж. А., Асипбек М. К.</i> О становлении языковой личности будущих учителей-предметников: лингвокультурологический аспект.....	297
<i>Кендюшенко А. Г.</i> Презентация темы «Способы выражения сравнения в русском языке» в иноязычной аудитории.....	302
<i>Киба Л. М.</i> Пандемія коронавірусу COVID-19 як виклик фазовій іншомовній освіті.....	307
<i>Козієва Н. К.</i> Развитие морфологии как аспекта науки о языке.....	311
<i>Куліш І.М., Королюк Г.О., Некаш І.В.</i> До проблеми підготовчого етапу інтегрованого навчання фізичної реабілітації та англійської мови майбутніми реабілітологами.....	314
<i>Мустафаєва Л. М.</i> Языковая сущность паремий и их роль в языковом образовательном процессе вуза.....	318
<i>Орлова Н.В.</i> Концепт тривожності як психологічний атрибут процесу вивчення іноземної мови.....	322
<i>Прищепя Е.К., Власенко С.М.</i> Лексико-грамматичне наповнення кейсу О.С. Пушкін – видатний російський митець на початковому етапі вивчення другої мови.....	325
<i>Орлова Л. Н.</i> Развитие синтаксических норм русского литературного языка.....	328
<i>Решетілова О. М., Проциф'єва К. А.</i> Проблема сформованості лексичної компетентності майбутніх документознавців в умовах сучасного закладу вищої освіти.....	331
<i>Саидова М. Р., Ходиева О. Ш.</i> Работа по развитию речи на текстовом материале по специальности «Физическая культура и спорт».....	336
<i>Саидова М. Р., Убайдова Д. А.</i> Использование текстов песен на занятиях русского языка в национальных группах.....	340
<i>Самойленко О. В., Колочкін П.</i> Шляхи вдосконалення викладання мовних дисциплін у дистанційному форматі.....	342
<i>Слима Н. П.</i> Емоційний аспект розвитку мовної особистості (на прикладі емоції “радість” в англомовному дискурсі).....	347

МОЛОДІ ГОЛОСИ НАУКИ

<i>Апри Луиз</i> Морфологический статус слова пальто в русском языке: корпусное исследование.....	350
<i>Бойко О. О.</i> Слов'янські символи і фольклорні інтертексти як прояви інтермедіальності в тетралогії Дари Корній «Безсмертні».....	356
<i>Буй Тхи Ван Тхи</i> Особенности перевода русских частиц на вьетнамский язык.....	360
<i>Гончарова Ж. Н.</i> Субстантиваты с переменным предметным значением в стихотворениях Б. Чичибабина.....	368

Literatura

1. WHO: WHO Director-General's remarks at the media briefing on 2019-nCoV on 11 February 2020. URL: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-remarks-at-the-media-briefing-on-2019-ncov-on-11-february-2020> (дата обращения: 05.11.2020).
2. Collins English Dictionary 12th Edition. URL: <https://collins.co.uk/pages/reference-collins-english-dictionary> (дата обращения: 10.11.2020).
3. Oxford English Dictionary: Updates to the OED. URL: <https://public.oed.com/updates/new-words-list-july-2020/> (дата обращения: 10.11.2020).

В статье рассмотрены те лингвистические изменения и языковые инновации, которые имеют место в английском языке с начала пандемии COVID-19 и которые следует принять во внимание в учебном процессе. Ключевые слова: COVID-19, пандемия, языковые процессы, обучение иностранному языку.

The paper dwells on those linguistic changes and language innovations that have been observed in the English language in the times of COVID-19 and which are to find their place in the English-language classroom

Key words: COVID-19, pandemic, linguistic processes, foreign language teaching, foreign language acquisition.

И.К. КОЗНЕВА

Бухарский государственный университет

РАЗВИТИЕ МОРФОНОЛОГИИ КАК АСПЕКТА НАУКИ О ЯЗЫКЕ

Статья посвящена морфологическому ядру русского языка. Уделено большое внимание истории развития лингвистики, в частности морфологии. Для нерусского учащегося, как и для русскоязычного, при усвоении языковых норм русского языка одинаково важны фонетика и грамматика, орфония и орфография, обеспечивающие правильное говорение, письмо и понимание речи на русском языке. Поэтому наибольший вес в морфологии принадлежит фонологии (сегментной и суперсегментной), в статье поднимаются вопросы морфологии в лингводидактическом аспекте.

Ключевые слова: фонетика, морфология, фонология, морфем, суффикс, морф.

Морфонология составляет существенную типологическую черту русского языка, в отличие от ряда других языков (родных языков учащихся), где явления морфонологии менее развиты, либо проявляются иначе, либо отсутствуют вовсе (в изолирующих языках). Для нерусского учащегося, так же, как и для русского, при усвоении языковых норм русского языка одинаково важны фонетика и грамматика, орфония и орфография, обеспечивающие правильное говорение, письмо и понимание речи на русском языке. Поскольку наибольший вес в морфологии принадлежит фонологии (сегментной и суперсегментной), методисты считают возможным и необходимым расширить понятие морфонологии в лингводидактическом аспекте и включать в учебную морфонологию как исторические, так и живые фонетические изменения морфем, связанные с их звуковым и акцентологическим обликом [1].

Русский язык обладает богатейшей морфонологией в силу специфики грамматического строя и ввиду многообразных изменений на морфологическом и фонологическом ярусах на протяжении длительного исторического развития. Это проявляется в сильном варьировании звукового облика морфем, как в плане сегментных единиц, так и в ритмическом отношении. Одни алломорфы связаны с так называемыми историческими звуковыми чередованиями и часто фиксируются на письме. Другие варьирования вызваны действующими в современном русском языке звуковыми законами и не отмечаются на письме. Не отмечается на письме и словесное ударение, которое из-за своей разноместности и подвижности вызывает изменения звучания вокалических элементов морфем. Это рождает целый ряд проблем как

в орфографии (и у русскоговорящих и у иностранцев), так и в восприятии и понимании русской речи.

Известно, что морфология – раздел языкознания, изучающий закономерности строения, фонемного состава и варьирования морфем того или иного языка, не выводимые полностью из особенностей его фонологии, а также совокупность явлений морфологической природы, присущих данному языку.

В историю лингвистики И.А. Бодуэн де Куртене вошел как основатель теории фонетических чередований, предвестник теоретической фонологии и морфологии [2, с.264]. Логическим продолжением и творческим развитием идеи Бодуэна де Куртене явилось осознание необходимости выделить морфологию, или теорию чередований, в отдельную дисциплину и признать ее связь с фонологией, с одной стороны, и морфологией – с другой. Добавим к сказанному, что в новейшей лингвистике неоднократно подчеркивалась мысль о том, что типы, функции и распределение по грамматическим категориям альтернаций фонем и морфемах являются значимыми для типологической характеристики языков (Гринберг 1963; Станкевич 1966; Кубрякова, Панкрац 1983), как и мысль о том, что типологические исследования морфологии, в частности славянских языков, еще впереди [3, с.114].

Теория фонетических альтернаций была воспринята современниками Бодуэна де Куртене «...как лучшее из того, что было создано в XIX веке в области фонологии» [4, с.36]. Ее основные положения оказались чрезвычайно перспективными для разработки фонологической и морфологической проблематики в различных лингвистических школах XX столетия.

Однако создателем морфологии как самостоятельной лингвистической дисциплины по праву считается выдающийся русский лингвист Н.С.Трубецкой, в чьих работах конца 1920-х – начала 1930-х годов была убедительно обоснована независимость морфологии, сформулированы ее цели и задачи и предложены описания морфологических систем полабского и русского языков. Н.С.Трубецкому принадлежит и сам термин «морфология» (из «морфо-фонология») [5].

Значительную роль в развитии морфологии сыграла посвященная памяти Трубецкого статья Л.Блумфилда о языке меномини (1939). В послевоенные годы важный вклад в разработку морфологической теории и описание морфологии конкретных языков внесли друг и коллега Н. Трубецкого Р. Якобсон, а также С. Бернштейн, Х. Андерсен, Т. Булыгина, В. Вурцель, Н. Еськова, А. Зализняк, В. Касенич, А. Полианова, С. Толстая, Р. Ляковский, Б. Крес, А. Исаченю, В. Дресслер, Д. Ворт, Б. Дарден, Т. Лайтнер, Э. Станкевич, М. Халле, И.-Ш. Морен, В. Чурганова, и др.

Отличительной чертой морфологии как науки, обусловленной, с одной стороны, ее относительной «молодостью», а с другой – неизбежной зависимостью трактовки морфологических явлений представителями различных лингвистических школ от принятых в этих школах концепций морфологии и фонологии, является почти полное отсутствие общепринятых теоретических положений и разногласия даже по таким ключевым вопросам, как предмет морфологии, ее границы, наличие у морфологии собственных единиц описания и их природа, существование особого морфологического уровня представления словоформ.

К ведению морфологии несомненно относится, во-первых, изучение структуры морфем различных классов, а во-вторых, описание системы морфологических чередований, имеющих в языке.

В 1970–1980-е годы широкое распространение получила выдвинутая В.Г. Чургановой и И.А. Мельчуком идея описания морфологии не в терминах морфем, а в терминах субморфем – цепочек морфем, формально совпадающих с морфемами, но не обязательно несущих значение.

Круг задач морфологии не ограничивается созданием общей морфологической теории и построением полных морфологических описаний отдельных языков; не менее

важной представляется разработка таких направлений, как морфонологическая типология и диахроническая морфонология, в настоящее время делающих лишь первые шаги.

Некоторые морфонологические чередования представлены только в одном языке (так, трудно усмотреть какой-либо прямой аналог в других языках русскому чередованию и ~ ш, ср. бараи = барашек, гармонь = гармошка и т.д.), другие – во многих языках (ср., например, чередование заднеязычных согласных с шипящими и свистящими, свойственное в той или иной степени славянским, романским, тохарским, санскриту, вадскому и др. языкам); однако не существует чередований, общих для всех языков. Если же говорить о морфонологических системах языков в целом, некоторые их особенности могут считаться универсальными (или почти универсальными).

Во-первых, практически во всех языках морфонология глагола устроена по крайней мере не проще (а иногда – значительно сложнее), чем морфонология именных частей речи. Поскольку аналогичное утверждение в принципе верно и относительно морфологии глагола и имени, может показаться, что морфонология здесь просто следует за морфологией. Однако нередки случаи, когда данная диспропорция значительно сильнее проявляется в морфонологическом аспекте: достаточно сравнить избыточные чередованиями (в том числе – очень продуктивными) глагольные парадигмы и вполне сопоставимые с ними в плане сложности, но почти лишенные чередований парадигмы существительных и – особенно – прилагательных в русском языке.

Во-вторых, наблюдаются значительные различия в морфонологическом поведении корневых и служебных морфем: если первые тяготеют к унифицированности чередований (просить – прошу как косить – кошу, весить – вешу, красить – крашу и т.д.), а индивидуальные отклонения (типа «чередования» х ~ д ~ з в случае ех-ать ~ ед-у ~ ед-ить) воспринимаются как явная аномалия, то для вторых наличие индивидуальных, присущих только им чередований представляет собой абсолютную норму. Ср. в русском языке такие чередования, как щ ~ ч в суффиксе имен дятеля (свар-щик, но налет-чик), л ~ Ж в показателе прошедшего времени (лома-л, но грыз-Ж), шн ~ н в суффиксе причастий (влюбл-енн-ая, но влюбл-ен-а) и т.д. Эта особенность характерна не только для аффиксов, но и для служебных слов: так, во многих языках артикль имеет структуру «гласный + согласный» перед последующим гласным и «гласный» – перед последующим согласным, ср. англ. a book «дуб» ~ a ripe «созная», венг. a zember «человека» ~ a bika «быка» и т.д.

Литература

1. Дзуф А.И. Морфонология русских префиксов и суффиксов. Автореферат. 2011. <http://www.dissercat.com/content/morfoloziya-russkikh-priviksov-i-suffixosv#ixzz5UJ8614n0>
2. Толстая С.М. Морфонология в структуре славянских языков. М., 1998.
3. Бауэн де Куртено И.А. Избранные труды по общему языкознанию В 2 т. М., 1963.
4. Топорова 1960, 36
5. Трубецкой Н.С. Морфонологическая система русского языка. – В кн.: Трубецкой Н.С. Избранные труды по филологии. М., 1987.

Стаття присвячена морфологічному рівню російської мови. Звернувши увагу на історію розвитку лінгвістики, зокрема морфології, встановлено, що для засвоєння мовної норми російської мови однією з важливих факторів є граматики, орфографія і правопис, які мають забезпечити правильне мовлення, письмо і розуміння як не російськомовного учня, так і для російськомовного. Оскільки питання мови в морфології належить до фонології (сегментної і суперсегментної), в статті піднімаються питання морфології в лінгводидактичному аспекті.

Ключові слова: фонологія, морфологія, фонетика, морфема, суфікс, префікс

The article describes the morphological layer of the Russian language, reveals the main aspects of development. Much attention is paid to the history of the development of linguistics, in particular morphonology. For a non-Russian student, as well as for a Russian, phonetics, grammar and spelling are equally important when mastering the language norms of the Russian language, as they ensure correct speaking, writing and understanding of speech in Russian. Since the largest specific weight in morphonology belongs to phonology (segmental and super-segmental), the author focuses attention on questions of morphonology in the linguodidactic aspect.

Keywords: phonetics, morphonology, phonology, morpheme, suffix, root